

Drina Köprüsü

Fatih Ali Hasaneyn Muhammed Şerif, Çev. Ali Cañçelik

İstanbul, Şule Yayınları, 2016, 232 sayfa, ISBN: 978- 605- 9087- 55- 1

Tuğrul Oğuzhan YILMAZ*

Dr. Fatih Ali Hasaneyn Muhammed Şerif aslen Sudanlı olup, 1946 yılında Sinnar eyaletinin Karakoç şehrinde doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Sudan'da tamamladıktan sonra Belgrad Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okumuş daha sonra iç hastalıkları üzerine ihtisasını da Viyana Üniversitesi Tıp

---

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji ve Stratejik Araştırmalar ABD Harp Tarihi ve Strateji Programı Yüksek Lisans Öğrencisi, e- posta: tugrul.oguzhan.yilmaz@gmail.com

Fakültesi'nde tamamlamıştır. Fatih Hasaneyn, öğrencilik yılları içerisinde mücadele dolu bir hayat geçirmiş, çok sayıda siyasî, sosyal ve kültürel etkinliğin içerisinde bulunmuştur. Mücadele hayatı boyunca Balkan Müslümanlarının sorunlarıyla yakından ilgilenen Hasaneyn, Doğu Avrupa Müslüman Öğrenciler Birliği, Doğu Avrupa İslam Konseyi, Bosna'da Bihaç Bölgesi Yüksekokulu, İstanbul'da Gazi Ali İzzet Bey Okulu ve Merkezi Viyana'da bulunan Üçüncü Dünya Yardım Teşkilatı gibi organizasyonların kuruluşunda ön safhada yer almıştır. Üçüncü Dünya Yardım Teşkilatının bağımsız Bosna- Hersek Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ciddi bir katkısı olmuştur. Ayrıca söz konusu teşkilat dönemin Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti idaresinde bulunan Kosova ve Arnavutluk gibi Doğu Avrupa ülkelerindeki Müslüman toplumunu da gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler doğrultusunda desteklemiştir.

Bosna- Hersek'in kurucu devlet başkanı merhum Aliya İzzetbegoviç ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayip Erdoğan ile de yakın dostluk bağlarına sahip olan Hasaneyn, bugün Sudan'da yaşamını sürdürmektedir. Sudan'da eğitim ve kültür alanındaki faaliyetlerini devam ettiren Hasaneyn, Mağribi Cemiyeti'nin Mütevelli Heyeti Başkanlığı'nı yapmaktadır. Faaliyetlerinden ötürü Sudan Cumhurbaşkanı tarafından devlet liyakat madalyası ile taltif edilmiştir. (s. 7- 8). Hasaneyn'in, hatıralarını ve Doğu Avrupa'daki Müslüman azınlıkların sorunlarını anlattığı Drina Köprüsü eserinin dışında Sudan'daki Mağribli Aileler ve Onların Soyları Ansiklopedi çalışması, Türkiye'nin Lawrence'ı Fetullah Gülen¹, Foça'ya Giden Yol², Şeytan Adası Belene³ gibi çok sayıda eseri bulunmaktadır.

Hasaneyn, Drina Köprüsü isimli eserini “*Bosna Hersek Devleti'ni kurduğumuz muhterem büyüğüm*” sözleriyle Aliya İzzetbegoviç'e ve “*Doğu Avrupa'daki İslami hareket şehitlerinin*” ruhuna ithaf etmiştir. (s. 11). Hasaneyn, Türkler ve Türkiye'ye dair derin bir sevgi, saygı, dostluk ve hayranlık beslemektedir.⁴ Kendisinin babası Ali Bey'de Hasaneyn gibi bir “*Osmanlı aşığı*”dır. Ali Bey oğlunun ismini Osmanlı'ya olan sevgisinden dolayı Osmanlı İmparatoru Fatih Sultan Mehmet'e ithafen Fatih koymuştur. Hasaneyn, eserinde bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “*İsmimin el- Fatih olmasına ve*

---

¹ Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile ilgili olarak 22 yıl gibi uzun bir süredir çalışan Hasaneyn: “*Bu kitabın özellikle Arap dünyasında daha çok basılmasını istiyorum. (...) Arap coğrafyasında FETÖ'yü anlatmamız gerekiyor. (...) Çünkü Fetullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) zihniyetini bütün dünyaya duyurmamız gerekiyor. (...) Sadece Sudan'da değil, bütün ülkelerde bunu el birliğiyle başarmalıyız.*” diyerek yerinde bir tespit yaparak FETÖ ve onun zihniyeti ile mücadele etmenin Türkiye ve İslam Dünyası açısından önemini vurgulamıştır. (“Türkiye'nin Lawrence'ı Fetullah Gülen' kitabı”, Anadolu Ajansı, 12.07.2017, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/turkiye-nin-lawrence-i-fetullah-gulen-kitabi-/859645> (Erişim tarihi: 10.09.2017); “Türkiye'nin Lawrence'ı Fetullah Gülen kitabının yazarı anlattı”, *Takvim Gazetesi*, <http://www.takvim.com.tr/guncel/2017/07/12/turkiyenin-lawrence-i-fetullah-gulen-kitabinin-yazarı-anlatti> (Erişim tarihi: 10.09.2017).).

² Fatih Ali Hasaneyn Muhammed Şerif, Foça'ya Giden Yol, çev. Enes Ağırkan, Şule Yayınları, İstanbul, 2016.

³ Fatih Ali Hasaneyn Muhammed Şerif, Şeytan Adası Belene, çev. Selim Güzel, Şule Yayınları, İstanbul, 2016.

⁴ Hatta öyle ki, Hasaneyn Sudan'da “*Türklerin sevgilisi*” olarak anılmakta ayrıca Türkiye ile Sudan ilişkilerinin gelişmesinde de çok önemli bir rol oynamaktadır. (Abdullah Muradoğlu, “Gezdim Biladü's-Sudan'ı viraneler gördüm...”, *Yeni Şafak*, 20.03.2011, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/gezdim-biladus-sudan%C4%B1-viraneler-gordum-26588> (Erişim tarihi: 10.09.2017).).

onların isimleri (Arap isimleri) gibi olmamasına çok kızmıştım.” (Babam) bana “Osmanlı İmparatoru Fatih Sultan Mehmet’in olayını anlattı. Konstantiniyye şehrini nasıl fethettiğini ve bu fetihle İslam’ı ve Müslümanları nasıl yücelttiğini bir bir anlattı. Ayrıca Osmanlı’nın dünyanın dört bir yanına İslam’a nasıl hizmet götürdüklerini, adaleti ve emniyeti nasıl tesis ettiklerini tatlı tatlı gönlüme nakşetti. Bu fethin Peygamber Efendimiz tarafından müjdelendiğini ve bu müjdenin Sultan Mehmet’e nasip olduğunu ifade etti. Bunları dinledikten sonra isminin Fatih olduğuna inanılmaz şekilde sevinmiştim.” Hasaneyn, “Özellikle Balkanlar ve Türkler üzerine çok kafa yormuş, Bosna Savaşı’nda bizzat bulunmuş⁵” ve Aliya’nın yanında bağımsız Bosna- Hersek Devleti kurulana kadar mücadele⁶ etmiştir. Bugün hala Dünya’nın birçok ülkesinde tanınan Fatih Hasaneyn’in nezdinde Balkanların ve Türkiye’nin ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır.⁷ (s. 17- 18, 25, 127).

Hasaneyn’in ailesi Mağrib asıllı olup büyük dedesi Ahmed Razuk el- Mağribî, Sudan topraklarına 1500’lü yıllarda Fas’tan göç etmiştir. Sırasıyla Karakoç İlköğretim Okulu, Sinnar Ortaokulu ve Hartum Mısır Lisesi’nde okuyan Hasaneyn, Karakoç Okulu’nun Sudan’ın en köklü okullarından bir tanesi olduğunu ve 1906’da eğitim öğretim hayatına başladığını ifade etmiştir. (s. 15- 16). Gençlik yılları içerisinde İhvan-ı Müslimin⁸ (Müslüman Kardeşler) ile tanışan Hasaneyn, söz konusu teşkilata bir bağlılık ve yakınlık duymuş ve uzun yıllar Müslüman Kardeşler içerisinde önemli vazifeler ifa etmiştir. Hasaneyn, yine aynı dönem içerisinde Vatan Birliği Partisine de aktif bir şekilde destek olmuştur. Gençlik yıllarında, babasının da telkinleriyle Mısır’daki Cemal Abdünnasır yönetime karşı oldukça sert bir muhalif tutum sergileyen Hasaneyn, Nasır’ı Müslüman Kardeşlere yönelik

⁵ Hasaneyn bir dönem Aliya’nın danışmanlığı görevini de üstlenmiştir. (“Türkiye’nin Lawrence’ı Fetullah Gülen’ kitabı”, Anadolu Ajansı, 12.07.2017, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/turkiye-nin-lawrence-i-fetullah-gulen-kitabi-859645> (Erişim tarihi: 10.09.2017); “Türkiye’nin Lawrence’ı Fetullah Gülen kitabının yazarı anlattı”, *Takvim Gazetesi*, <http://www.takvim.com.tr/guncel/2017/07/12/turkiyenin-lawrence-i-fetullah-gulen-kitabinin-yazarı-anlatti> (Erişim tarihi: 10.09.2017).).

⁶ Hasaneyn, Bosna Savaşı sırasında Boşnak Müslümanlara yardımların organize edilmesinde büyük rol oynamış, savaş sırasında lobi çalışmaları için Türkiye’ye de gelmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile de çeşitli temas ve görüşmelerde bulunmuştur. (Muradoğlu, a.g.m.).

⁷ Hasaneyn, “Türkiye ile Sudan arasındaki bağların daha da güçlendirilmesi amacıyla kurulan” Türkiye- Sudan Dostluk Derneğinin başkanlığını yürütmektedir. 2017 yılı içerisinde Türkiye ile Sudan arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarını devam ettirmek ve karşılıklı işbirliğine gitmek amacıyla kurulan derneğin açılışında Hasaneyn duygularını şu şekilde ifade etmiştir: “Türkiye ve Sudan ilişkileri her zaman iyi olmuştur. Tarihteki birlik ve beraberliğimizi açmış olduğumuz derneğimizle pekiştiriyoruz. Amacımız kardeşlik bağımızı ekonomik alana taşımaktır. Gerek zirai gerekse yer altı kaynaklarının çıkarılmasında Türkiye ve Sudan ortak hareket etmelidir.” (“Hartum’da Türkiye- Sudan Dostluk Derneği Açıldı”, *Time Türk*, 25.05.2017, <https://www.timeturk.com/hartum-da-turkiye-sudan-dostluk-dernegi-acildi/haber-648072> (Erişim tarihi: 10.09.2017).).

⁸ 1928 yılında Hasan el- Benna ve arkadaşları tarafından ilk olarak Mısır’da kurulan Müslüman Kardeşler Cemiyeti’nin I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı safında yer alan ve her biri Teşkilât-ı Mahsusa’da görev alan Abdurrahman Azam, Abdülhamit Said, Şeyh Muhammed Hıdır Hüseyin ve Şeyh Abdülaziz Halil Çaviş gibi Mısırlı fikir adamlarından etkilendiği öne sürülmektedir. (Abdullah Muradoğlu, “İhvan-ı Müslimin’in ibret verici kısa tarihi”, *Yeni Şafak*, 01.07.2012, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/ihvan-i-musliminin-ibret-verici-kisa-tarihi-33043> (Erişim tarihi: 10.09.2017). Ayrıca I. Dünya Savaşı sırasında Teşkilât-ı Mahsusa adına çeşitli vazifeler ifa eden İstiklâl Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy’un Müslüman Kardeşler Cemiyeti’ne etkisi ile ilgili olarak bkz. (Ömür Çelikkönmez, “Mehmet Akif Ersoy İhvan’ın kuruluşunda yer aldı mı?”, *Time Türk*, 02.07.2013, <https://www.timeturk.com/tr/2013/07/02/mehmet-akif-ersoy-ihvan-in-kurulusunda-yer-aldi-mi.html> (Erişim tarihi: 10.09.2017). Ayrıca ilgili yazı da Hasan el- Benna’nın babası Ahmed bin Abdurrahmân bin Muhammed el-Bennâ es-Sââtî’nin Teşkilât-ı Mahsusa elemanı olarak I. Dünya Savaşı sırasında Muğla’ya götürüldüğü ve orada bir çiftlik evinde özel eğitime tabi tutulduğu öne sürülmüştür. (Çelikkönmez, a.g.m.). Fakat söz konusu iddia oldukça zayıf bir iddia olmakla birlikte herhangi bir kaynaktan söz konusu iddiayı teyit edecek bir bilgiye rast gelmediğimizi belirtmek isteriz.

tavrılarından dolayı her zaman eleştirmiştir. Nasır'ın Komünist temelli ideolojisinden de kendisinden de nefret eden Hasaneyn sıkı bir Nasır karşıtı olduğunu ifade etmiştir. (s. 19- 23).

Söz konusu yıllar içerisinde Mısır ve Sudan arasındaki siyasî ihtilaflara da değinen Hasaneyn, Mısır ile Sudan arasında ciddi bir sorun haline alan Helayip Sorunu, Nil Nehri'nin kullanımı ve ayrıca Güney Sudan gibi sorunları da çalışmasında konu edinmiştir. Nil Nehri'nin su paylaşımı noktasında Mısırlıların 80 milyar metre küp, Sudanlıların ise 18 milyar metre küp yararlanaca olduğunu ifade eden Hasaneyn, 1963 yılında Sudan'da gerçekleştirilen Ekim Devrimi'ni de konu edinmiştir. Sudan devlet başkanı General İbrahim Abud'un devrilme sürecini detaylarıyla anlatmıştır: *“Hükümet düştükten sonra halk her gün gösteri yaptı”* ve halk şöyle dedi: *“Ey Abud! Seni kaybettik ve seninle birlikte biz de kaybolduk. Abud hükümetinin düşmesi, Hartum Üniversitesi'nde tertip edilen Güney Kongresi ile başladı. Orada çok sayıda siyasetçi konuşma yaptı. Onlardan en göze çarpanı, İngiltere'den henüz dönen Hukuk Fakültesi Dekanı Dr. Hasan Abdullah et- Turâbi'ydi.”* Öğrenci olayları, protesto gösterileri, askerın ölçsüz davranışları ve ölümler sonucunda Ekim Devrimi başarılı oldu ve hükümet düştü. Sır el- Hatim el- Halife başkanlığında komünistler tarafından bir koalisyon cephesi iktidara geldi. *“Yeni demokratik dönem geldi. İhvan- Müslimin teşkilatı, İslâmî Misak Cephesi'ni kurdu. Başkanlığını eski Hâkimler Başkanı Şeyh Mahcup Osman İshak yaptı. Sudan'daki Ensari's Sünne (Vahhabiler) dâhil bütün İslamî görüşleri kucaklıyordu. Böylece Sudan'da ilk defa İslami bir yapı ortaya çıktı.”* (...) İslami Misak Cephesi⁹, Vatanî ismiyle bilinmekteydi. *“Mesela İttihad-ı Tullâbu'l- Vatanî (Ulusal Öğrenci Birliği) şeklindeydi ve İslami cepheye bağlıydı. (...) Bu şekilde İslami liderler ortaya çıktı.”* (s. 24- 27).

1964 yılında Yugoslavya'ya giden Hasaneyn, Müslüman Kardeşler hareketinin bir üyesi olarak, Sudan Ulusal Öğrenci Birliği içerisinde aktif bir şekilde görev almış ve Seyyid Kutup, Muhammed Kutup, Ebu'l- A'lâ Mevdudî, el- Akkad gibi fikir adamlarının çalışmalarıyla yakından ilgilenmiştir. Üniversite yıllarına dair ilginç anılarından bahseden Hasaneyn, bir gün üniversitede derslere devam ederken hocanın sınıfta Kosova'yı ve Kosova Müslümanlarını küçük düşürücü soruları üzerine Hoca'ya gereken cevabı verdiğini ifade etmiştir. Kosova ile ilgili de bilgiler de veren Hasaneyn, Kosova'nın I. Dünya Savaşı'ndan sonra Arnavutluk'tan alınıp Yugoslavya'ya bağlandığının altını çizmiştir. Ünlü Müslüman boksör Muhammed Ali Clay'dan da övgü ile bahseden Hasaneyn, Clay'ı gençlik yılları içerisinde takip ettiğini belirtmiştir. Sudanlı öğrenciler birliği başkanlığı da yapan Hasaneyn, Yugoslavya'da Komünizmle mücadeleyi sürdürmüştür. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin *“Burak Baharı”* adıyla Çek Cumhuriyeti'ni işgaline değinirken, Yugoslavya devlet başkanı Josip Broz Tito'nun SSCB'nin Çek Cumhuriyeti'ni işgaline karşı çıktığını ve onun bu

⁹ İslami Misak Cephesi, 1964 yılında Hasan el- Turabi başkanlığında faaliyete başlamıştır. Sudandaki Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın başkanlığını yapan Turabi'nin uzun yıllar Sudan siyasetinde önemli bir yeri olmuştur. (Mehmet Koçak, Mehdi Hareketi'nden İslâm Devrimi'ne Sudan, Esra Yayınları, İstanbul, 1999, s. 42- 45).

kararının Sudan'daki İslam Partisi tarafından desteklendiğini ifade edilmiştir. (s. 34, 36, 44, 47, 49, 58).

Hasaneyn, Yugoslavya'da geçirdiği öğrencilik yılları içerisinde kendi tabiriyle “İslami çalışmalarını yapılandırmak” için çeşitli bağlantılar kurmaya başlamıştır. Müslüman Kardeşler olarak Yugoslavya'da bulunan Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Bosna- Hersek, Makedonya, Kosova ve Sancak bölgelerinde çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlar ve konuyla ilgili raporlar hazırlamışlardır. Makedonya ile ilgili raporda başkent Üsküp'ün, “İslami unsurları taşıyan bir şehir” olduğu ifade edilmiş fakat mescitlerin bir çoğunluğunun 1963 yılındaki deprem sebebiyle hasar gördüğü belirtilmiştir. Yıkık minare ve mescitlerin adeta terk edilmiş gibi durduğu, Üsküp'ün bir kapalı çarşısının bulunduğu ve otobüs duraklarında İstanbul'a gitmek için Müslümanların bir kalabalık teşkil ettiği belirtilmiş ayrıca Makedonya Müslümanlarının İstanbul'a dair duydukları sevgiye de değinilmiştir. Makedonya İslam Meşihat Başkanı eş- Şeyh Hafız Bedrî'nin: “Müslümanlar burada güzel bir hayat yaşıyor ve bir şeye de ihtiyaçları yoktur.” sözleriyle ilgili rapora son verilmiştir. Kosova ile ilgili raporda: Kosova Müslümanlarının bölgede İslam'ın tebliği için “gazete, dergi, kitap, radyo ve televizyonları” kullanan ve din yönünden en güçlü topluluk olduklarından bahsedilmiştir. Bölgedeki Müslümanların durumlarının kötü olduğunu fakat bütün olumsuz şartlara rağmen Arnavut Müslümanların çok güçlü bir şekilde durdukları ifade edilmiştir. Sancak Bölgesi'nin başkenti Novi Pazar (Yeni Pazar)'da yürütülen faaliyetlerle ilgili raporda ise bu bölgedeki Müslümanların “çok sefil ve fakir” bir hayat yaşadıkları ve zor durumda oldukları belirtilmiştir. Sırpların tahakkümü altında bulunan bölgede okul kitaplarında “Süleyman ve Muhammed başlığıyla İslam'ı karalayan, çocukları İslam ve Müslümanlardan nefret ettiren yazılar” bulunduğu ve kitaplarda “Kirli Ömer, Tembel Mahmut” diye Müslümanlardan bahsedilirken Sırplardan ise “çalışkan, asil, zeki ve düşündür” İvan şeklinde bahsedildiği ifade edilmiştir. Sırp harfleri olan Kiril alfabesini icat eden Karadağlı Sırpların kendilerini gerçek Sırp olarak kabul edildiğine de değinen Hasaneyn, çeşitli örneklerle Sırpların bölgedeki İslam düşmanlıklarını açıklamıştır. Mesela Eklil el- Cebel (Dağ Çelengi) isimli şarkıda: “Karalyevo Makro büyük bir savaşçı kahramandır, ayağa kalktı ve siyah Arabı öldürdü” şeklindeki ifadelerde; Siyah Arap tasvirinin, burada Müslümanlar için bir kinaye olduğunu, çünkü onların renginin iğrenç bir renk olarak algılandığını belirtmiştir. Ayrıca Bosna- Hersek'teki Müslümanları katliamdan geçiren ve bölgedeki Sırp örgütlerini kuran Arakan isimli liderin Karadağlı olduğunu; çocuk, kadın ve yaşlı demeden 13.000 Boşnak Müslüman'ı katleden Sırp milislerin Komutanı Radovan Karaciç'in de Karadağlı olduğunu ve “bu katil” in 14 yıl sonra tutuklanana kadar Avrupa'nın ortasında serbestçe dolaştığını ifade etmiştir. Hemen ardından sözlerine şunları da eklemiştir: “Bu katliamlara ortak olanlar hiçbir mahkemede yargılanmadılar. Haklarında tutuklama kararı bile çıkarılmadı. Onların büyük çoğunluğu, Bosna Sırp hükümetinde hâlâ görevdedirler.” (s. 60- 63).

Hasaneyn, Bosna- Hersek ile ilgili olarak ise; Saraybosna'nın "inkârcılık ve komünizme" karşı direndiğini söylemektedir. Bölgedeki İslami dernek ve kurumlar ile ilgili olarak çalışmalar yapan Hasaneyn, bir süre sonra Bosna- Hersek'teki Müslüman gençler tarafından kurulan ve varlığını II. Dünya Savaşı öncesine kadar devam ettiren Mladi Müslimani¹⁰ (Genç Müslümanlar) Cemiyeti'nin üyeleri ile tanışmaya başlar. Hasaneyn, ilk olarak Aliya İzzetbegoviç¹¹ ile tanışır. Kendisi Aliya ile tanışmalarını şöyle anlatır: "Aliya İzzetbegoviç Beyefendi'yi aradım. O zamanlar bir şirkette hukuk danışmanı olarak çalışıyordu. Hamam Bar adında bir mekânda buluşmak üzere randevulaştık. Aslı bir Türk hamamı olan mekânı komünistler meyhaneye çevirmişlerdi. Bu yeri, buluşmamızı mümkün olduğunca gizlemek ve takipten korunmak için seçtik." Aliya ile birlikte derhal çalışmalara başlayan Hasaneyn, Aliya ile birlikte Muhammed Hamidullah, Muhammed Kuttub ve Seyyid Kuttub gibi isimlerin çeşitli eserlerinin tercümesi ile ilgilenmişlerdir. 1912 yılında Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmek zorunda kalmasından bu yana "İslam hakikatini ele alan bu tarzda hiç kitap basılmamıştı" diyerek duygularını dile getiren Hasaneyn ve arkadaşları bir süre sonra Müslüman Öğrenciler Birliği adı altında Belgrad, Saraybosna, Zagreb, Üsküp ve Tuzla gibi şehirlerde teşkilatlanmışlardır. Aynı zamanda Sudan'da İngilizlere karşı mücadele eden İmam Muhammed Ahmed el- Mehdî'nin liderliğinde İngiliz ordusuna karşı yapılan Şeykân Savaşı'na ithafen; Müslümanların kazandığı zaferin simgesi olan Şeykân adında bir dergi yayınlamışlardır. Şeykan Savaşı sırasında Muhammed Ahmed kuvvetleri, el- Ubayd şehrine yakın bir noktadan Heks Paşa komutasındaki İngiliz kuvvetlerine karşı bir taarruza girişmişler ve söz konusu savaş Müslüman

---

¹⁰ Şu hususu ifade etmek gerekir ki, Aliya İzzetbegoviç ve Mladi Müslimani Teşkilatı'nın ideolojik dünyasının şekillenmesinde Emir Şekip Arslan'ın ciddi bir etkisi olmuştur. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nin yanında saf tutan ayrıca Enver Paşa'nın da yakın arkadaşı olan Lübnanlı Dürzi lider Arslan, söz konusu dönem içerisinde Teşkilât-ı Mahsusa'da önemli görevler üstlenmiş savaşın sona ermesiyle birlikte 1930'lu yıllarda Balkan Müslümanların bağımsızlığı için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Arslan'ın Balkanlar'da gerçekleştirdiği faaliyetler "Onun bir kere daha Osmanlı mazisine olan bağlılığını ortaya koymuştur". (Erol Cihangir, Emir Şekib Arslan ve Şehid-î Muhterem Enver Paşa, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2005, s. 60). Arslan'ın, Yugoslavya'da Mladi Müslimani Teşkilatı'nın kurulmasında ve bağımsız Bosna- Hersek Devleti'nin temellerinde büyük tesirleri olduğunu ifade edebiliriz. (Selman Kayabaşı, Teşkilat, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, 2013, 20. Baskı, s. 16- 17); Abdullah Muradoğlu, "Dün ile bugün arasında bir Osmanlı aşığı: Emir Şekip Arslan", *Yeni Şafak*, 27.11.2005, <http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/aramlik/02/hayat.html> (Erişim tarihi: 10.09.2017.); Muaz Ergü, "Birliğin Çılgılığı: Emir Şekip Arslan, Dünya Bizim, <http://www.dunyabizim.com/portre/25044/birigin-cigli-emi-secip-arslan> (Erişim tarihi: 10.09.2017.). Aliya İzzetbegoviç'in en yakın mücadele arkadaşlarından İsmet Kasumagiç; kendisinin, Aliya ve Ömer Behmen'in yaklaşık 1.5 sene kadar Emir Şekip Arslan ile birlikte çalıştıklarını, Arslan'dan "çok etkilendiklerini ve yararlandıklarını" ifade etmiştir. (Muharrem Balcı, "Srebrenitsa Katliamı ve Aliya Önderliğinde Bosna, *İkra'r Dergisi*, Ağustos- Eylül 2016, Sayı: 4, Röportaj: Zennur Çalık, <http://ikrardergi.com/roportaj/muharrem-balcı/> (Erişim tarihi: 10.09.2017).).

¹¹ Aliya İzzetbegoviç'in dedesi Alija İzzetbegoviç, XIX. Yüzyılın ortalarında ailesi ile birlikte Belgrad'tan Bosna'ya göç etmeye zorlanmıştır. Dede Alija, Bosanski Şamac'ta uzun yıllar vali olarak görev yapmıştır. Askerlik görevini İstanbul'da yapan dede Alija, burada bir Türk kızıyla evlenmiştir. Dolayısıyla Bosna- Hersek Cumhuriyeti'nin kurucu Cumhurbaşkanı Aliya'nın babaannesi Üsküdar da ikamet etmiş olan bir Türk'tür. Ayrıca Aliya'nın babası Mustafa İzzetbegoviç'te, I. Dünya Savaşı sırasında Plava'da, Osmanlı Devleti'nin ittifak halinde bulunduğu Avusturya- Macaristan saflarında İtalyanlara karşı savaşmış ve ağır yaralanmıştır. (Muzej Alija İzzetbegović, izložba, p. 4). I. Dünya Savaşı sırasında Balkan Müslümanlarının büyük bir çoğunluğu Osmanlı Halifesi'nin Cihad çağrısına binaen Osmanlı Devleti'nin ittifak halinde olduğu Bulgaristan ve Avusturya- Macaristan saflarında savaşmışlardır. I. Dünya Savaşı sırasında Boşnaklarla ilgili ilginç bir anekdotu nakletmek gerekirse: "Bosna'da tamamı Boşnaklardan oluşan bir Müslüman tugayı bile vardı. Bu tugay, İtalyanlar karşısında büyük başarılar kazandı. (...) Boşnak Tugayı, İtalyanların üzerine "Allah, Allah" nidaları ile saldırıya geçtiğinde, İtalyanlar onları Osmanlı Ordusu'nun öncü kuvvetleri sandılar. "El Turco" diye bağırma bağırma geri çekildiler." ("Haydi Yiğitler Vatan İmdadına", *Takvim Gazetesi*, 25.10.2010, http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2010/10/25/haydi_yigitler_vatan_imdadina (Erişim tarihi: 10.09.2017).).

askerlerin ezici bir üstünlüğüyle sonuçlanmıştı. Hasaneyn, çıkardıkları Şeykan Dergisi'nin sloganının da:

“Sorun Şeykân'a, sorun Şeykân'a

Kâfir ordusuna neler eyledik?

Sorun Kordon Paşa'ya biz kaç kişiydik?

Nasıl da kahr u perişân eyledik!” şeklinde olduğunu ifade eder.

Dönemin Sudan Devlet Başkanı Cafer Numeyri'nin Saraybosna ziyaretinden de bahseden Hasaneyn, Numeyri'nin Osmanlı'dan kalma Gazi Hüsrev Bey Camii'ni ziyaret ettiğini ve çok etkilenerek gözyaşlarını tutamadığını hatta Camii için bir halı bağışladığını belirtmiştir. Söz konusu süre zarfında Aliya ve Hasaneyn; Bosna- Hersek'te İslami şuurun uyandırılması adına çok sayıda faaliyette bulunmuşlardır. 100'den fazla temel İslami kaynağın Boşnakçaya tercüme edilmesini sağlamış ve ideolojik mücadelelerini de devam ettirmişlerdir.¹² Bosna- Hersek'te gerçekleştirilen İslami çalışmalarının karşılığını aldıklarını ifade eden Hasaneyn, duygularını şu şekilde dile getirmiştir: 1960'lı yıllarda Gazi Hüsrev Bey Camii'nde namaz kılanların sayısı toplamda 3 veya 4 safı geçmezdi. Bunlarında çoğu yaşlıydı, en gençleri 65 yaşın üstündeydi. Muhterem büyüğüm Aliya ve arkadaşlarımızın çalışmaları sayesinde 1970'li yılların başında Camii gençlerle dolmaya başladı ve bunların büyük çoğunluğunu da gençler oluşturmaktaydı. *“Bu iş, 1912 yılında Balkanlar'daki son savaştan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya Vilayeti'nde kayıplar vermesinden ve Yugoslavya olarak adlandırılan bölgede İslami yönetimin yok olmasından bu yana görülen ilk ışıktı.”* (s. 60- 94).

Yugoslavya'da gerçekleştirdiği faaliyetlerden de bahseden Hasaneyn, Sudan'da başbakanlık yapmış olan Abdülhâlik Mahcub'un Yugoslavya ziyaretini ve konferansını da konu edinmiştir. Hasaneyn, Kara Afrika'dan gelen Marksist- Leninist öğrenciler arasında da propaganda faaliyetlerinde bulunmuş ve Afrikalı öğrencilerin büyük bir çoğunluğunu Çağdaş Demokratik Koalisyon Cephesi adı altında bir araya getirmiştir. Söz konusu teşkilatın içerisinde ilerleyen yıllarda Sudanlı büyükelçiler, deniz ve hava kuvvetleri subayları yetişmiştir. Ayrıca Yugoslavya'daki Müslüman Öğrenciler Birliği'nin Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Yunanistan ve SSCB'de teşkilatlanması adına çeşitli kongreler düzenlenmiştir. Konjiç şehrinde düzenlenecek kongre ve Aliya ile görüşmek için yola çıkan Hasaneyn hatıralarında şu ifadeleri kullanmaktadır: *“Adriyatik Denizi'ne doğru yöneldik. Gün batımı vaktinde Konjiç şehrine vardık. Bu*

¹² Aliya ve Hasaneyn'in, Bosna'daki ideolojik mücadelesi sırasında istifade ettikleri eserlerden bir tanesinin yazarı da Cemâleddin Çavuşević'tir. Çavuşević uzun yıllar Bosna Müslümanlarının müftülüğünü yapmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa'nın kıdemli isimlerinden Hüsametdin Ertürk anılarında, Bosna Müftüsü Cemâleddin Çavuşević'in I. Dünya Savaşı sırasında Müslüman Boşnaklar arasında teşkilatlanma çalışmaları yapmak üzere Saraybosna'da görevlendirildiğini belirtmiştir. (Samih Nafiz Tansu, İki Devrin Perde Arkası, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 135). Çavuşević hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Enes Karić- Mujo Demirović, Reis Džemaludin Čaušević -prosvjetitelj i reformator-, 1- 2 tom, Ljiljan, Sarajevo, 2002).

şehir, Hersek'teki Neretva Nehri üzerinde bulunan, Osmanlılar zamanında köprüsü inşa edilen, Bosna savaşıdan sonra Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılıksız olarak restore edilen Mostar'dan sonra ikinci Müslüman şehriydi. (...) Eski Konjiç'in minaresini gördük. Türklerin âdeti, minarenin en uzak yerden görülebilmesi için İslam alametlerine olan hürmet ve ehemmiyetin bir işareti olarak mescitleri şerin veya köyün en yüksek yerine inşa etmekte. Bu şekilde ezanın büyük mescit yani Cuma Camii olmayan civar köylerden de duyulması mümkün olabilmekteydi. Sonra akşam namazında minarenin en tepe noktasının ışıklandırılması âdeti de devam etmekteydi.” Poçitel şehri ile ilgili olarak ta “Osmanlıların ulaştığı son sınır olan Gavran Kapianovın kalesinin olduğu bir kale şehri” betimlemesini yapan Hasaneyn, Konjiç şehrinde Aliya İzzetbegoviç ile görüşmüş; Bulgaristan, Rusya, Slovenya, Yugoslavya, Macaristan, Romanya ve Arap ülkelerinden gelen delegelerle birlikte büyük bir kongre düzenlemiştir. (s. 94- 98, 100- 111).

Doğu Bosna bölgesine gerçekleştirdiği bir geziyi de konu edinen Hasaneyn, Doğu Bosna bölgesi ile ilgili olarak çok önemli bilgiler vermiştir. Doğu Bosna'nın Müslümanlar için çok önemli olduğunu ifade eden Hasaneyn, buranın başkentinin Foça olduğunu ve bu bölgede Gorazda, Vişegrad, Rogatica (Çelebi Pazar), Ustikolina, Usti Braca gibi şehirlerinin bulunduğunu belirtmiştir. İslam'ın Bosna'ya Doğu kapılarından girdiğini ve ilk mescidin Bosna'da inşa edildiğini de ifade eden Hasaneyn, söz konusu mescidin Sırt çentikler tarafından yıkıldığını ve tamamen harap edildiğini belirtmiştir. Yugoslavya Komünist Partisi ve Tito'nun karargâhının Foça Bölgesi ve Neretva Nehri etrafında olduğuna değinen Hasaneyn, Sırp Cumhuriyeti'nde yaşayan Sırp çentikler tarafından Doğu Bosna'da Müslümanlara yönelik büyük katliamlar yapıldığını ve söz konusu katliamlarda Yugoslav Komünist Partisi'nin de sorumluluğunun bulunduğunu ifade etmiştir. Kitabına adını veren Drina Köprüsü'nden de bahseden Hasaneyn bu bağlamda oldukça önemli bilgiler vermiştir:

“Doğu Bosna'nın ortasında Riyeka Drine (Drina Nehri) adında bir nehir akar. Drina Nehri, Müslümanlar için bu bölgede ki çok yakın bir arkadaş ve sıcak bir dosttu. Hem onların tarihini bilir hem de onların daha önce çektiği çilelere de şahitti. Müslümanların kanyıyla birkaç kez rengi koyu kırmızıya dönüştü. En meşhurları Foça ve Gorajde mezbahaneleriydi. (...) Drina Nehri, Foça'da 15.000'den fazla Müslüman şehidin bedenini yutmuştur. Sırp çentik terör gurupları, büyük şehirlerdeki nehir kıyılarında soykırım gerçekleştirmiştir. Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluşunu hatırlıyorum. Foça Şubesi'nin sloganı şuydu: Foça'da yaşananlara sonsuza kadar dönülmemesi için! Ancak büyük bir üzüntüyle söylüyorum ki eski Foça geri kurulamadı. Bilakis çok defa eskiye dönüldü. Şu an Foça Sırp Cumhuriyeti'nin yönetimi altında.” “İkinci Nehir ise Neretva Nehri'dir.” Drina Nehri üzerindeki Vişegrad şehrinde kurulan taş köprüyü yaptıran Osmanlı Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa, Vişegrad şehrine yakın bir köyde doğmuştur. Hrisiyan bir aileden gelen Sokullu, ilerleyen yıllarda Müslüman olmuş ve Osmanlı Devleti'ne büyük hizmetler de bulunmuştur. Drina Köprüsü, “Osmanlı İmparatorluğu'nun dâhi mimarı” Mimar Sinan tarafından Bosna ve Sırbistan arasındaki sınıra inşa

edilmiştir. Drina Köprüsünün yapılması, Sırların kızmasına sebep olmuştur. Çünkü köprünün yapımı sayesinde bölgenin demografik yapısı değişmiş ve bölge Müslümanların yerleşimi için uygun bir hale gelmiştir. Drina Köprüsü, XVI. yüzyıldan günümüze uzanan “*en meşhur, en güzel ve en çok beğenilen mühendislik ve mimarlık harikası olarak kabul edilmektedir. 2008 yılında Bosna Hersek’te ulusal simge olarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde Unesco tarafından da 2008 yılında birinci derece tarihi eser olarak kabul edilmiştir.*” I. Dünya Savaşı sırasında, 1914 yılında Macarlar bölgeden çekilirken köprünün sütunlarından birisi vurulmuştur. 1915 yılında da ise Sırp askerleri köprünün diğer sütununu vurmuşlardır. 1939 yılında köprü tamamen yıkılmış, geçişi sağlamak adına yıkılan kısım demirle onarılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında 1943’te Almanlar bölgeden çekildiği zaman demir kısım çıkarılmış ve köprü eski haline uygun olarak onarılmıştır. Drina Köprüsü’nden dolayı, “*İslama ve Müslümanlara kin besleyen*” Sırp yazarlardan İvo Andrić, Drina Köprüsü (Na Drini Cupriya) adına bir kitap yazdı.¹³ “*Sırlar, bu köprünün yapılması hakkında sahtekârlık ve yalancılık yapmaktadırlar. Bu bölgede meydana gelen hadiseleri ve tarihlerini anlatırken Müslümanları haksız gösterme gayreti içerisine girmektedirler.*” Söz konusu kitap, içerisinde yalan yanlış bilgiler ve iftiralar içermektedir. Söz konusu kitaba, bu sebeplerden dolayı bir rağbet oluşmuş hatta Nobel ve özgür düşünce ödülü dâhi verilmiştir. (s. 112- 113, 222- 224). II. Dünya Savaşı sırasında Mladi Müslimani Teşkilatı’nın çalışma alanlarından birisi olan Doğu Bosna bölgesinin tarihi işte bu şekildedir.

Hasaneyn, Bosna- Hersek içerisindeki faaliyetlerine devam ederken Dünya Müslümanlarının sorunlarıyla da yakından ilgilenmeye devam etmiştir. 1965 yılında Pakistan’ın Keşmir meselesi ile ilgili olarak çeşitli toplantı ve konferanslara katılmış hatta Keşmir Meselesi hakkında sunumlar gerçekleştirmiştir. Malumunuz üzere bölgedeki Türk sevgisi oldukça yoğundur. Hasaneyn, bu bağlamda, Gorajde Şehri’nin bir köyünde Osmanlılarla ilgisi yaşadığı ilginç bir hatırasını nakletmiştir. Köyün imamı ile ilgili gerçekleştirdiği bir konuşmayı önemli bulduğumuz için aynen naklediyoruz:

“Ben bu caminin onlarca yıldır imamıyım. Babam da imamdı. Senden cevabını istediğim soru şudur, bu bölgede oturan Sırların ileri gelenlerinden birkaçı bana geldi. Buluşmamızın çok gizli olmasını şart koştular, hatta bunu bir kişi dahi bilmeyecekti. Buluşmada dediler ki hayatımızda büyük çelişkiler gördük. Osmanlılara daha önce vergi veriyorduk. Onların bölgeden çıkmasından sonra hayatımız değişti. Topraklarımız bize önceki gibi kendisinden topladığımız mahsulleri vermez oldu. İnek ve koyunlarımızın hepsinin sayıları eksildi ve sütleri de azaldı. Bu durum, aynen meyvelerde de kendini gösterdi. Ayrıca kendimizde, çiftlik hayvanlarımızda ve topraklarımızda hastalıklar çoğaldı. Uzun uzun düşünceler, istişareler neticesinde büyük bunların sebebini Osmanlılara verdiğimiz vergileri kesmemize bağladık. Bundan dolayı Osmanlılara vermeyi kestiğimiz o vergileri size getirdik. Vergiyi vermeye niyet ettikten sonra bile hayatımızın olumlu yönde değiştiğini gördük. Bu sebeple bu

---

¹³ Söz konusu eser için bkz. (İvo Andrić, çev. Hasan Âli Ediz- Nuriye Müstakimoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, 20. Baskı).

vergiyi sana getirdik. Senin de daha önce olduğu gibi bu vergilerimizi kabul etmen gerekir.” “Adamı dinliyordum, iki gözüm iki çeşmeydi. (...) fikrimi Osmanlı'nın hüküm sürdüğü adaleti, emniyet ve huzur dolu günleri hayal edip tarihin derinliklerine uzanarak uzun uzadıya açıkladım.” Söz konusu anekdot; Avrupa'dan, Asya'ya ve Afrika'ya kadar kadim bir medeniyet tasavvuru ortaya koyan Osmanlı'nın birlikte barış içerisinde yaşayabilme ülküsünü ve uygulamaya koyduğu adalet kavramını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şüphesiz Hasaneyn, gerçekleştirdiği faaliyetler sebebiyle Bosna- Hersek'teki mücadelenin en önemli isimlerinden biri tanesidir. Bu bağlamda, Bosna- Hersek'in kurucu Cumhurbaşkanı Bilge Lider Aliya İzzetbegoviç Hasaneyn'e, Bosna'daki çalışmalarından ötürü şöyle diyordu:

“Hiç şüphe yok ki Allah bize Bosna'da bu görevi üstlenmeyi yazdı. Bizi hapse attılar, meşhur olduk ve Bosna Hersek'te Müslümanların lideri hâline geldik. Sen buraya eğitim için geldin, bizimle tanıştın. Senin sayende Arap ve İslam âlemiyle, özellikle İslam davetçileriyle aramızdaki ilişkiler başladı. Sonra bir başka sefer döndüğümde bizim hakkımızda dediklerinin ve bizim için yaptıklarının güvenilir olduğunu gördük. Çünkü onlar, seni ilk önce denediler ve sana itimat ettiler. Sonra senin için mücahitlerden kardeşler geldi. İşte böylece başarının ilk adımları oluştu. Allah bundan sonra işi hayırla tamamladı.” (s. 118- 124).

Türkiye'ye ilk ziyaretini 1968 yılında gerçekleştiren Hasaneyn, İstanbul'a gelmiş ismini taşıdığı Fatih Sultan Mehmet'in kabrini, Sultahahmet'i, Süleymaniye'yi, Topkapı Sarayı'nı ve müzesini, Valide, Fatih, Eyüp Sultan ve Yeni Camileri ziyaret etmiştir. Eserinin bir bölümünde, Bosna Tarihi üzerine kısa bir değerlendirme de kaleme alan Hasaneyn, Boşnakların Osmanlılar tarafından İslam'la tanıştırılmadan önce Bogomil dinine tabi olduklarını, Bogomiller ve Müslümanlar arasında birçok ortak nokta olduğunun da altını çizmiştir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in, Bosna'daki bütün tebaasının haklarını din ayrımı yapmaksızın güvence altına almasının Osmanlı'nın bölgedeki adil yaklaşımından kaynaklandığını ifade etmiştir. (s. 125, 127, 129- 131- 137).

Hasaneyn, Sırpların; Müslümanların yaşadığı Saraybosna ve çevre şehirlere nasıl saldırdıklarını, bölge Müslümanlarını asimile etmek amacıyla yerleşim yerlerinin Türkçe isimlerinin nasıl değiştirildiğini de konu edinmiş ayrıca Mladi Müslimani Teşkilatı'ndan arkadaşları olan Aliya İzzetbegoviç, Münir Gabran Kaptanoviç, Fahro Edenoviç, Eşref Çambra gibi isimler ile olan hatıralarına ve onların Yugoslav hükümeti tarafından nasıl tutuklanarak eziyet gördüklerine de değinmiştir.¹⁴ Bosnalı Müslümanların birbirlerine verdikleri desteği ve mücadele sürecini *“kalabalık sanki bir Osmanlı*

---

¹⁴ Hasaneyn, Mladi Müslimani Teşkilatı'nın faaliyetlerini, şehit edilmiş üyelerini ve birlikte mücadele etmiş olduğu Aliya İzzetbegoviç ve diğer Boşnak arkadaşlarının mücadele dolu hayatına dair önemli bilgiler vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Hasaneyn, Foça'ya Giden Yol, a.g.e.).

ordusuna benziyordu. Yönetimimiz altında olan Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'ın düştüğü 1912 Balkan Savaşları'ndaki savaş birliklerini andırıyordu. Bu bölge de Osmanlı Devleti'nin mevzilerinin en sonuncusuydu” şeklinde tasvir etmiştir. (s. 138- 176).

Bulgaristan Türklerinin hak ve özgürlükleri adına da bir takım faaliyetler gerçekleştiren Hasaneyn¹⁵, Bulgaristan'da çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Hasaneyn, Bulgaristan'daki manzarayı şöyle anlatır: *“Bulgaristan, yakın zamana kadar Müslümanlar için son derece kötü bir vaziyetteydi.”* Bulgaristan'daki Müslümanlar asimile faaliyetleri doğrultusunda çeşitli baskılara maruz kalıyor ve isimleri değiştiriliyordu. Buradaki Türk, Pomak, Makedon, Arnavut, Tatar, Çerkes, Torbeş, Nur ve Ğacer'ler oldukça zor durumdaydılar. *“Bulgarlar, Türk olsa da olmasa da Müslümanlara baskı uyguluyorlardı. Onlara ait malı mülkü, arazileri ellerinden alıyor, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmeye zorluyorlardı. Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki 1878 yılından 1985 yılına kadar geçen sürede yaklaşık olarak 10 milyon Türk asıllı Müslüman'ı Türkiye'ye göç ettirdiler. Bu satırları okuyan kıymetli kardeşim, şöyle bir hayal et! Bu kadar Müslüman oradan göçe zorlanmasaydı, bu kadar Müslüman Bulgaristan'da olsaydı bugün orası Müslüman bir devlet olurdu. İşin doğrusu, Osmanlı vilayeti, 1878 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan beri büyük terör hareketi altında başlayan sınır dışı etme işine kadar İslam hilafetine bağlıydı.”* (...) *“1972'de komünistler, Müslümanların aleyhinde terör zirvesi gerçekleştirdiler. Zirve, Bulgaristan'daki İslam'ın ve Müslümanların karşılaşacakları daha kötü günleri ortaya çıkarmıştı.”* (...) 1972 yılında Bulgar ve Müslümanlar arasında, Kırcaali'de şiddetli bir savaş meydana geldi. Çoğu yerleşim yerinde olduğu gibi Türk isimleri değiştirilerek Bulgarlaştırılmaya çalışıldı. Bunlara örnekler vermek gerekirse; Mestanlı, Eski Zağra, Yeni Zağra, Hasköy, Filibe gibi yerleşim yerlerinin isimleri Momchilgrad, Stara Zagora, Nova Zagora, Haskovo, Plovdiv gibi isimlerle değiştirildi. Kırcaali'deki çarpışmalar sırasında binlerce Müslüman şehit oldu. *“Hatta dağlara, ormanlara kaçanları dahi öldürmek için arkalarından komünist komando kuvvetlerini göndererek kimyasal gazlarla şehit ettiler, ardından çoluk çocuk demeden herkesi ortadan kaldırarak büyük bir soykırım gerçekleştirdiler.”* 1973 yılında Libya'daki Uluslararası İslam Gençliği Kongresi'ne katılan Hasaneyn, burada da Bulgaristan Müslümanlarının haklarını savunmaya devam etmiştir. Libya ile Bulgaristan arasındaki yoğun ticarî faaliyetlerin sınırlandırılmasını talep eden Hasaneyn, Libya Devlet Başkanı Albay Muammer Kaddafi'nin kongre sırasında Mısır ve Türkiye'den gelen heyetlerle görüştüğünü de belirtmiştir. Bulgaristan'da söz konusu dönem içerisinde 1 milyon Türk'ün öldürüldüğünü ifade eden Hasaneyn, Bulgaristan Türklerinin haklı davalarına her zaman destek olmuş ve mücadele arkadaşlarıyla birlikte Bulgaristan Müslümanlarıyla Dayanışma Cemiyeti'ni kurmuştur. Rodoplar Cemiyeti ile birlikte ortaklaşa düzenlenen Doğu Avrupa'daki Müslüman azınlıklar kongresine de katılan Hasaneyn, Afganistan'a da çeşitli seyahatler gerçekleştirerek

¹⁵ Hasaneyn, Bulgaristan Türklerinin çektiği acıları, Bulgar Komünist Partisi'nin Belene Kampında Türklere yaptığı zulümleri ve Bulgaristan'ın Türklere yönelik gerçekleştirdiği asimilasyon faaliyetlerini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Ayrıca Batı Trakya Türklerinin bitmeyen çilesini de kaleme alan Hasaneyn, Polonya'daki Türk- Tatar toplumunun tarihi ve sosyal hayatı hakkında da etraflıca çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Hasaneyn, Şeytan Adası Belene, a.g.e.).

Dünya'nın neresinde zulme uğrayan bir Müslüman varsa yardımına koşmayı kendisine düstur edinmiştir. (s. 179, 181, 184- 194, 195- 221).

Çalışmasında Sudan'daki siyasî duruma da sık sık değinen Hasaneyn, 1969 yılında Sudan'da komünistlerce gerçekleştirilen ve dönemin devlet başkanı Cafer Numeyri'ye karşı yapılan darbe teşebbüsünü de ayrıntılarıyla anlatmış ve söz konusu darbe teşebbüsü ile ilgili dikkat çekici bilgiler vermiştir. Haşim el- Ata, Faruk Hamdanallah, Babekir en- Nur gibi isimler tarafından Numeyri'ye karşı gerçekleştirilen darbe teşebbüsü sonrasında Sudanlı komünistler tarafından kurulan hükümet yalnızca 3 gün sürmüştür. Numeyri'nin tutuklanmasından sonra *"İslamcılar dâhil bütün halk duruma müdahale etti ve Numeyri'yi tekrar başkanlığa oturtmak için çağrıda bulundular. İslamcılar, Numeyri'nin yönetim sistemine şiddetle karşı çıkmalarına rağmen halkla birlikte onun tekrar başkanlığa gelmesini istediler."* Bu şekilde Haşim el- Ata öncülüğündeki komünist darbe girişimi başarısız oldu. *"Her yer Numeyri döndü! Numeyri döndü! Sloganlarıyla dolup taşıtı."* Müslüman Kardeşler ve Vatan Birliği de süreç içerisinde aktif rol aldılar. Bu noktadan hareketle darbenin başarısız olmasına sebep olan temel olaylardan bir tanesini de nakleden Hasaneyn, Ziyafet Kasrı olayını konu edinmiştir. Darbe girişimi sırasında Hartum'un birçok yerinde silahlı çatışmalar başlamış ve Numeyri her tarafta aranmaktadır. Ziyafet Kasrı denilen yerde bulunan Numeyri öldürülmek istenmiş fakat Seyyid Halife isimindeki şarkıcı kendisini buradan kaçırarak Zırhlı Birlikler Komuta Karargâhına ulaştırmış bu sayede hem Numeyri ölümden kurtulmuş hem de darbe başarısızlığa uğramıştır. Darbenin seyrini değiştiren en önemli olaylardan bir tanesi de Babekir en- Nur Cumhurbaşkanı olarak ilan edildikten sonra en- Nur'un Hartum'a geldiği uçak Numeyri'nin iyi dostluk ilişkileri içerisinde olduğu dönemin Libya devlet başkanı Kaddafi tarafından engellenmiştir. Darbe girişimi sırasında Kaddafi'nin Numeyri'ye verdiği destek sayesinde, Libya-Sudan ilişkileri de ciddi derecede olumlu bir ivme kazanmıştır. Darbe girişimi sırasında, Tito'nun da tarihi bir rolü olmuştur. Halid Hasan Abbas tarafından Yugoslavya'ya giderek dönemin devlet başkanı Tito ile görüşen Sudan heyeti, Tito'nun kendilerine verdikleri uçak ile birlikte Mısır'a hareket etmiş, Mısır'daki temasları sonucunda Süveyş Kanalı'nda konuşlandırılmış Sudan askerî birlikleri geri çekilmiş ve Hartum'a dönerek darbe girişimini engellemişlerdir. Mısır da, Süveyş Kanalı'nda konuşlandırılmış olan Sudanlı birliklerin çekilmesine yardımcı olmuş ve Sudan'a geri dönmelerini sağlamıştır. (s. 206- 209).

Sudanlı Dr. Fatih Ali Hasaneyn Muhammed Şerif'in, Drina Köprüsü isimli eseri; Balkanlar'da Müslümanlar arasında gerçekleştirdiği faaliyetler, Bosna- Hersek'te Aliya İzzetbegoviç ve arkadaşlarıyla birlikte verdiği bağımsızlık mücadelesi, Türkiye- Sudan- Bosna üçgenindeki önemli hatıralar ve Afrika ile Balkan Müslümanların ortak mücadelesini anlamak adına günümüze ışık tutan, yakın tarih ile ilgili oldukça önemli bir hatıratdır.